

בסוד עבדיך

דמית הדר כבוד הודך

❖ בס"ד ❖ גליון מ"ה ❖ פרשת וישלח תשפ"ג ❖ "חזון עובדיה" ❖ הנושא: "עם זו קנית" - בבית שני או בבית שלישי ❖

הפטרת פרשת וישלח

"חזון עובדיה לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה" (ספר עובדיה). ויש שנהגו להפטיר "ועמי תלואים למשובתי ומושיע אין בלתי" (הושע י"א ז' - י"ג ד'). כתב הלבוש (ס"ח תרס"ט), שמפטירין בתרי עשר "חזון עובדיה" שהיה גר אדומי, וניבא על מפלת אדום "מחמס אחיך יעקב" שהוא מעין הפרשה.

יעקב היה ירא שמה יגרום החטא

איתא בברכות (ד.) ר' יעקב בר אידי רמי כתיב (ויצא כ"ח ט"ו) "והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך", וכתוב (וישלח ל"ב ח') "ויירא יעקב מאד", אמר שמה יגרום החטא, כדנליא (בשלח ט"ו ט"ו) "עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית", עד יעבור עמך ה' - זו ביאה ראשונה, עד יעבור עם זו קנית - זו ביאה שניה, מכאן אמרו חכמים ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגרום החטא.

ופי רש"י "ביאה ראשונה" שבאו בימי יהושע. "ביאה שניה" כשעלו מגלות בבל בימי עזרא. "ראויים היו ליעשות להם נס" לבוא ביד רמה. "אלא שגרום החטא" ולא הלכו אלא ברשות כורש, וכל ימי מלכי פרס נשתעבדו להם לכורש ולאחשורוש ולדריוש האחרון.

והיינו שכשם שבביאה שניה בימי עזרא הבטיח ה' "עד יעבור עם זו קנית" שיעלו ביד רמה כבימי יהושע בביאה ראשונה, ויעשה להם ניסים כמו ביציאת מצרים, וכיון שחטאו לא זכו לכך, כמו כן היה יעקב אבינו ירא, שאע"פ שהבטיח לו ה' "ושמרתיך בכל אשר תלך", מ"מ שמה גרום החטא ולא יזכה לכך.

נבואה לטובה אינה חוזרת

כתב הרמב"ם (הל' יסודי התורה פ"ה הל' ד'), דברי הפורענות שהנביא אומר, כגון שיאמר פלוני ימות או שנה פלונית רעב או מלחמה וכיוצא בדברים אלו, אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו ואין אומרים הנה דיבר ולא בא, שהקב"ה "ארך אפים ורב חסד וניחם על הרעה", ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם כאנשי גינוה או שתלה להם כחזקיה, אבל אם הבטיח על טובה ואמר שיהיה כך וכך ולא באה הטובה שאמר - בידוע שהוא נביא שקר, שכל דבר טובה שיגזור הא-ל אפילו על תנאי - אינו חוזר, ולא מצינו שחזר בדבר טובה.

והוסיף הרמב"ם (הקדמה לפירוש המשניות), מה שאמרו חכמים ע"ה (ברכות ז.) כל דיבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר בו, אבל ענין פחד יעקב אחר שהבטיחו הקב"ה בבשורות טובות וכו' קסבר שמה יגרום החטא, יורה זה שהקב"ה יבטיח בטובה ויגברו העוונות לא יתקיים הטוב ההוא, ויש לדעת שענין זה אינו אלא בין הקב"ה ובין הנביא, אבל כשיאמר הקב"ה לנביא להבטיח בני אדם בבשורה טובה במאמר מוחלט בלא תנאי, ואח"כ לא יתקיים הטוב ההוא - זה בטל ואי אפשר להיות, בשביל שלא יהיה נשאר לנו מקום לקיים בו אמונת הנבואה, והקב"ה נתן לנו בתורתו עיקר שהנביא נבחן כשיאמנו הבטחותיו.

ומבואר שמה שהבטחת ה' לטובה אינה חוזרת ריקס, היינו דוקא בנבואה שנצטוה הנביא למוסרה לאחרים, שאז כל דיבור שיצא מפי הקב"ה לטובה

אפילו על תנאי אינו שב ריקס, אולם כשה' הבטיח לנביא שייטיב עמו ולא נצטוה למסור נבואתו לאחרים - יתכן שיגרום החטא וה' יחזור בו מהבטחתו, ולכך יעקב אבינו היה ירא שמה יגרום החטא, וה' יחזור בו מהבטחתו "ושמרתיך בכל אשר תלך", לפי שרק לו לבדו נאמרה ולא נצטוה לאומרו לאחרים.¹

"עד יעבור עם זו קנית" - לימות המשיח

הקשו האחרונים דהרי בשירת הים נאמרה למשה רבינו לומר לישראל "עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית", והבטיח להם ה' שיעשה להם נס בביאה שניה כמו בביאה ראשונה, ואיך גרום החטא שתבטל הבטחה זו.

והצל"ח תירץ (ברכות ד.) דנאמרה הבטחת ה' "עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית", שיבואו לארץ פעם שניה ביד רמה ויעשו להם ניסים כמו בימי יהושע, אבל ה' לא הגביל הזמן אימת ומתי וע"י מי יעשו ניסים האלו, ואילו לא חטאו בימי עזרא היו זוכין שתתקיים הבטחה זו בימיהם, אבל כיון שגרום החטא - לא זכו לכך בבית שני, ומ"מ עדיין הבטחת ה' "עד יעבור עם זו קנית" עתידה להתקיים - כשיעשה לנו ה' ניסים בגאולה העתידה לבוא ויוציאנו מהגלות ביד רמה כבימי יהושע.²

"ועלו מושיעים" לאחר שירת הים

ובזה מבואר היטב מה שבפסוקי דזמרה לאחר שירת הים, נהגו להוסיף הפסוק (הפטרת וישלח - פסוק כ"א) "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה", והיינו כיון שהזכירו בשירת הים את הנבואה "עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית", מסיימים שאע"פ שהבטחת ה' עדיין לא נתקיימה בביאה שניה, ובימי עזרא לא עלו ביד רמה ולא נעשו להם ניסים כבימי יהושע בעת ביאה הראשונה, מ"מ ה' יקיים הבטחתו לעתיד "ועלו מושיעים בהר ציון וגו' והיתה לה' המלוכה", ואז ה' יעלו ביד רמה ויעשה לנו ניסים כבימי יהושע, וזה הכוונה שאימתי יתקיים נבואת "עד יעבור עם זו קנית" - לעתיד לבוא כשיעלו לציון מושיעים לשפוט את עשו, ואז "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז' ט"ו).³

בית שני - לא עלו כולם

איתא ביומא (ט.) "אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז", אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא - נמשלתם ככסף שאין רקב שולט בו, עכשיו שעליתם כדלתות - נמשלתם כארז שהרקב שולט בו. ופי' רש"י בני בבל שלא עלו בימי עזרא ומנעו שכינה מלבוא מלשוב לשרות בבית שני.

וביאר המהרש"א שמה שהיו צריכים חומה בירושלים בימי עזרא, היינו משום שלא עלו כולם והיו בהם אנשים מעט להשמר מפני אויבים בלי חומה, ועל זה אמרו "עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה, "עד יעבור עם זו קנית" זו ביאה שניה, מכאן שהיו ראויים ישראל שיעשה להם נס בימי עזרא שיהיו נשמרים בלא חומה, אלא שגרום החטא במה שלא עלו כולם והיו צריכים חומה.

ומבואר בהפטרה (פסוק י"ח כ"ב) "וירשו הנגב את הר עשו והשפלה את פלשתים, וירשו את שדה אפרים ואת שדה שומרון, ובנימין את הגלעד. וגלות החל הזה

שיעשה הקב"ה על ידו נס דומה לקריעת ים סוף שנעשה ע"י משה ביציאת מצרים, וע"ז נאמר כאן "והרחים ה' את לשון ים מצרים וכו'".

ועי' במדרש תנחומא (דברים א'), שכל ניסי יציאת מצרים עתיד ה' לעשות בעת הגאולה. ובמערבית לז' דפסח (לרי' יוסף בר יעקב) "פסח קמון תליו בטיב דגם הלקי בצפנה בתוך הלם פסח מפרים, פסח ותניף ידו ברוח בנים וקרחים ה' את לשון ים פסח לעתיד, ומשמע שגם לעתיד יקרע הים כמו בביאה ראשונה.

ולפי' נחמה מה שאמרו ישראל בסיום שירת הים "עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית", להודות על העבר ולבקש על העתיד, שכמו שזכו בימי משה לניסי קריעת ים סוף, כך יזכו בביאה שניה שיעשו להם ניסים כדוגמת קריעת ים סוף, והוא מה שהיו ראויים שיעשה להם בימי עזרא אלא שגרום החטא.

ובזה יש לבאר מה שקורין פסוק זה בחו"ל בהפטרת שמיני של פסח, שברש"י (מגילה לא.) כתב הטעם שמפטירין בחי' דפסח "עוד היום" לפי שמפלתו של סנהריב בליל פסח היה, אולם צ"ב אמאי מפטירין בו דוקא ביום ח' ולא בתחילת הפסח, ולפי המבואר י"ל לפי שיום ח' הוא ספיקא דיום ז' שבו קרע הים, ואע"פ שאין קורין בתורה מענין קריעת ים סוף מ"מ כל הפיוטים נוסדו על ניסי קריעת ים סוף, (והלבוש סי' ת"צ סעי' ט' דן אם אומרים "יום ליבשה" גם ביום ח'), ולכן מוכיחין בהפטרה מענין קריאת הים דלעתיד בביאה שניה, שהוא דוגמת קריעת ים סוף ביום זה בביאה ראשונה.

1 ובוה נחמה דכתיב בפרשת וישלח (ל"ב י"א-י"ג) "קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את

בדך וגו', הצילני נא מיד אחי מיד עשו וגו', ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרוב". ופי' רש"י "קטנתי מכל החסדים" נתמעטו זכויותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי, לכך אני ירא שמה משהבטחתני נתלככתי בחטא, ויגרום לי להימסר ביד עשו עכ"ל. והיינו שאילו נאמרה הבטחת "ושמרתיך בכל אשר תלך" ליעקב שימסור לבניו שה' יטיב עמם וישמרו - לא היה ירא שמה יגרום החטא, שהרי נבואה לטובה שנאמרה לנביא לומר לאחרים אינו חוזרת ריקס, אבל כיון שהבטחה נאמרה לו לבדו "ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים" ולא נצטוה למוסרה לאחרים - על כן היה ירא שמה יגרום החטא ויחזור בו הקב"ה מהבטחתו.

2 וכ"כ האור החיים (בשלח ט"ו ט"ו) "עד יעבור עמך ה' ידבר על שתי היכנסות לארץ אחת בימי משה ואחת בימי המשיח, ולזה אמר העניינים כפולים.

3 והא דלעתיד לבוא יעשה לנו ניסים ונפלאות כבימי יציאת מצרים ויבקע הים, מבואר בקרא (הפטרת ח') דפסח בחו"ל - ישעיה י"א ט"ו) "והרחים ה' את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה נחלים והדרוך בנעלים". וביאר הרד"ק "והניף ידו על הנהר" שיהנה רוח חזק שייבשהו כמו שעשה בים סוף ביציאת מצרים. וכ"כ האברבנאל ותנאי העשירי שימצא למלך המשיח ויהיה בזמן הגאולה הוא,

❖ זכרונות האמת והצדק ❖

הספר מנחה הפטרות ע"פ הלכה

ולכאורה צ"ל דגם הפטרת "חזון עובדיה" היא הסבר ופירושו פסוקי הפרשה, וכמו שהביא רש"י מוז"ל על מה שאמר יעקב "עד אשר אבוא אל ארזי שצורה" ולא מציוו שהולך, וכדונתו היתה לעתיד בזמן יועלו מושיעים בהר ציון לשמט את הר עשור". ונראה להוסיף דאמת הפטרה זו שייכת לכל ענין הפרשה דכבר הביא הרמב"ן בפרשה בכמה מקומות (הקדמה, פ"ב - ד' ט' י"ז כ"ו, ובפרט פ"ג ט"ו), דברי חז"ל שלמדו מפרשה זו כל עניני והנהגות הגלות, מפני שהיתה קבלה בידו שזו פרשה של גלות, וכשהיה ר' יצא בא ברומא בחצר מלכי ארזים היה מסתכל בפרשה זו לראות עתה יעקב, כי ממנו ירא הדורות וכן יעשו, ונרמז בפרשה שאנתנו החתלנו נפילתנו בימים, ושהיו מחנות נשארין לפליטה, ויהיה דור של שמד שקרובין לקעקע ביצתן של ישראל, והצלתנו ע"י דורות תפילה ומלחמה וע"י שלא נתלווה עמם.

ובכ"ן שפרשה זו וזכות לגלות שייכת טפי הפטרת עובדיה, דמיירי על מה שהרעו בני עשר לישראל בתורבן בית שני וגלות זו והשגחה המוכחשת מהם כמו שנזכר יעקב, (וכמו שפירש הרד"ק עם פסוקי י' דקאי על חורבן בית שני, ומהאבן עזרא הביא עם דקאי על חורבן בית ראשון, וכן משמע במדרש שם (הובא בקליק"ש) על הפסוק "והוא תעמד ביד הפהק להכריח וגו'", ובזמן שבא נבוכדנצר על ישראל הלך עמו ועמד בריחוץ מיל, ואמר אם ניצחו ישראל אומר להם שבאתי לעזרום ואם לאו אהרגם, והיה עומד עם וכל מי שנמלט מנבוכדנצר היה הורגו ע"י ע"ש).

וכפרט שייכת הפטרה זו לסוף הפרשה, שמפורטים תולדות עשו כדי לגלות בהפטרות שהבם (ע"י פי רש"י), וכמו שאמרנו חז"ל במדרש דע"ז תיב בהפטרה "איך נחפשו עשו נבועו מצפוני" - כל העבירות והפסולים הנסתרים, וכן מבוואר רוב גדולתו במלכים ובאלופים, קני"ז שייך הפסוק בהפטרה "אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים וגו' משם אורידך נאום ה'".

וכן שייך קצת למה שהזכיר אלפינו בן עשו, דאמר חז"ל (ילקו"ש עובדיה תמ"ט) דכשהוכיח אלפינו את איוב ע"פ נבואה (שהיה מז' נביאים דאומות העולם), א"ל הקב"ה אתה הוכחת לאיוב ב"חזון", חייך שאני מעמיד ממך בן שנפרע מבית אביך ב"חזון" כדרכיך "חזון עובדיה".

וברש"י בתחילת פ' וישב הביא מהמדרש (בראשית רבה וישב א'), שכשראה יעקב כל אלופי עשו הנוכחים בפרשה נתיירא מהם, וא"ל הקב"ה ניצוץ א' משלך יצא ושורף את כולם, כמוש"כ בהפטרה "היה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש דהלקו בהם ואכלום".

צידו נביא עובדיה - הנה בשבוע זה זוכים בהפטרה הטיים בציבור את כל ספר עובדיה בתוך תרי עשר, ויש לדון אם יש מקום לעשות שמחה לגמרה של תורה, לפמ"ש"כ הפני יהושע (ברכות יז.) דגם על סיום ספר איוב עשה ר' יוחנן סעודת מצוה, (ומשמע שם דהוא פשוט טפי מסיום מסכת), וכ"כ המנחת ספרד פתים (י"ד סי' רמ"ז) דיש לעשות סיום בלימוד אחד מכתבי הקודש.

והנה הא דראי דבמנין הנביאים כל תרי עשר נמנים לספר אחד, וכמבואר בב"ב

הפטרת וישלח - ההנהגה היום בכל הפטרות ישראל היא "חזון עובדיה", דמיירי בענין פורענות עשו מעין הפרשה, ובחומשים היה מורפס דמנהג האשכנזים לקרוא הפטרת "ועמי תלוים" (שהיא הפטרת יצא לפסדרים), דכתיב בה "וישר אל מלאך ויובל בכה ויתחנן לו", דמיירי ביצאקות ויעקב עם המלאך, וכמו שהביא רש"י בפירושו על הפרשה - פסוקים אלו דהמלאך רצה לברכו רק אח"כ בבית א-ל, ולא הניחו יעקב, והביא המשנ"ב (ס' תכ"ח ס"ק כ"ב) ממחיי אדם (כלל ק"י"ח י"ב) בדפדפשת וישלח קורין "ועמי תלוים" עד "ומושיע אין בלתי", (ואתי שפיר דאיכא כ"א פסוקים וגם מסימין בפסוק טוב, ובחומשים היה מורפס הפטרה באלשכנזים בישראל עד "כגלים על תלמי שדי", והוא תמה לויכא כ"א פסוקים, וגם מסיים בדבר רע, ולא מצאתי המקור למנהג זה, ונראה הוא קיצור של המדפיסים שרצו לחסוך בהוצאות הדפוס להדפיס פסוקי "ויברח יעקב" בשנית כיון שמודפיסים ב"ייצא", והיו מציינים להשלים מ"ויברח יעקב" עד שנשכח גם הציון, וכמו שרואים במשנ"ב שם (וכן במג"א והיא אדם) שהיה כלבול גזול בחומשים בפרשיות יצא וישלח, וכפי הנראה מחמת סמיכות הפטרות נבויא לפי המנהגים השונים מציינים להשלים מ"ויברח יעקב" עד שנשכח גם הציון, וכמו שרואים יצא וישלח, וכן נתקבל המנהג היום (לא מצאתי דברי הגר"א בביאורו ולא במעשה רב, ונראה הוא קבלת חיי אדם שידע ממה שהנהיג הגר"א בעירו (או שמע מפיו), ובאמת כן איתא גם בלבוש כדברי הגר"א, וזהו שראים מהיכא אתי המנהג הפטרי "ועמי תלוים" אחר שברוך כלל מנהג האשכנזים כהפטרת הלבוש).

"חזון עובדיה" - הנה שייכות "חזון עובדיה" לפרשה טפי משאר נבואות הפורעניות על עשו, אתי שפיר ע"ד חז"ל (סנהדרין ט"ז) דהוא נבחר במיוחד לנבא על פורענות עשו משום שהיה גר אדומי, ואמר הקב"ה שמאודם עצמו תבוא נבואת הפורענות, ועוד אמר שישבו עובדיה שהיו צדיק שגדל בין ב' רשעים אחת ואיביל ולא למד מעשיהם, ויבא על עשו שהוא רשע שגדל בין ב' צדיקים יצחק וירבקא ולא למד מעשיהם, ולכן כל נבואת עובדיה היא על פורענות עשו (וישנית ישראל מהם).

וכע"ז הוסיפו לדרוש במדרש אגדת בראשית, דיבוא עובדיה שהיה ערל ומאס בערלתו, ויפרע מעשו שהיה מהול ומאס במילה, יבוא עובדיה שמילא מערות נביאים להחיותו, ויפרע מעשו שמילא מערות כותמים שנהיג, יבוא עובדיה שכיר אף מי שאינו אביו (דהיינו אלהו כמבואר בנביא), ויפרע מעשו שרצה להרוג את אביו ברשת חז"ל ע"ש "יקרבו בני גמל אבי", ועוד אמר שם שאמר הקב"ה שפירע מעשו ע"י הירוד שבנביאים, (לכאורה היינו דהוא גר ובעלמא אין השכינה שורה אלא על משפחות מיוחדות שבשיראל), וע"ז תיב "יורד מיעקב והאביד שריר וגו'".

ואמנם אחתי ל"ע אמאי מפטיין בנבואה זו, שאינה מדברת על ענייני הפרשה גופייהו רק על דבר השיך אליה, ולכאורה היה עדיף "ועמי תלוים" דכתיב בה סיפור דברי הפרשה עצמם שנאבק יעקב עם המלאך (ולמנהג ספרד שכבר הפטירו בה בויצא אתי שפיר טפי, אף שאי"ז הכרח דלמצינו אותה הפטרה בב' שבועות בזה אחר זה, כמו בשבת זכור ופירות ידמוקפין בירושלים, ויש לחלק).

(ד' ד) דאיכא ח' נביאים בסך הכל, וודאי צריך לכתוב הכל בספר אחד ולא לחלקם, אמנם מאידך מציינו כמה דינים דכל אחד מחלקי תרי עשר חשיב נביאי בפני עצמו, וכמ"ש הרמב"ם ונפסק בטור ושו"ע (י"ד סי' רפ"ג ס"א), וצריך לעשות הפסק ג' שיינו בין נביא לנביא בתרי עשר, כמו ההפסק שעושה בין שאר ספרי הנביאים כשכותבם יחד, (וכן היה גירסתם וגירסת הראשונים בב"ב י"ג.), וכן מציינו לענין דילוג למפרע - דהביא המשנ"ב (ס' קמ"ד ס"ט) דעת כמה פוסקים דרק מנביא לנביא בתרי עשר אסור לרלג למפרע אפילו בענין אחד אבל באותו נביא שרי, ומשמע דהיינו משום דתרי עשר חשיב קצת כ"ב" ספרים, (ודאי א"נ נפ"מ במה שדולג מנבואת אלישע אליהו בתוך הלמים), וע"ז משנ"ב (ס' ס"ו) לענין הקולא בנביאי תרי עשר דשרי לרלג מנביא לנביא ובשאר נביאים אסור, ופי' המשנ"ב דתרי עשר **לענין זה** חשיב נביאי אחד, משמע דבאמת לאו לכל מילי חשיב נביאי אחד וכמ"ש.

ולכאורה גדר הדברים באמת דחשיב כ"ב" ספרים המחוברים לספר אחד, וא"כ יש לדון אף לענין סיום אי שייך לעשות על חד מינייהו, או דבעינן ספר שלם מכתבי הקודש. (ובאמת גם כ"ב" בנבואת קורין את כל ספר וינה אלא שאין שם כ"כ נפיק'ם).

ואמנם מעולם לא שמענו ולא ראינו שעושים שמחה בקריאת הפטרה זו, אבל באמת גם בקריאת המגילות במעדים לא נהגו לעשות שמחה, אף דהתם היו דואי ספרים שלמים מכ"ד כתיבי הקודש, (ואמנם בפשטות ליכא חיוב לעשות סעודה רק מצוה, ובלא"ה איכא סעודת יו"ט וסעודת פורים, וה"נ איכא סעודת שבת), ואולי משום שאין לומרם בהבנה אלא בדרך קריאה, (ע"י אגרות משה או"ח ח"א סי' קנ"ז לכולל לעשות סיום דוקא שלמדו ביעון, ובח"ב סי"ב לא הזכיר תנאי זה), ולפי"ז אם מתבוננים בהפטרה ומעיינים בפירושה אפשר לעשות שמחה לגמרה של תורה.

סדר הפטרות דבני מערבא - פרשת וישלח

הסדרה הראשונה - "וישלח יעקב", וההפטרה גארת בראשית ובכת"י ובפיוט רבי יהודה רבי יצ" כמנהגנו ב"חזון עובדיה", ויש מרגלים פסוקי ז' וא"ז עד הפסוק האחרון.

ובפיוט לרבי שמעון ברבי מינס ההפטרה בישיעה פכ"א י"א "משא דומה אלי קורא מעיני", דקאי נמי על גלות ישראל בארזים מנין הפרשה.

הסדרה השניה - "ויבוא יעקב שלם", וההפטרה בכת"י ופיוט ר' יצ"י בנחום פ"א י"ב "אם שלמים וכן רבים", דהוי מעין לשון הפסוק שבא יעקב שלם, (וחז"ל דרשוהו בניטין ז. על שלמות בממון ע"ש, וכן דרשו "ויבא יעקב שלם" - שלם בממון), ומסיים בפ"א א', ויש מוסיפין עד פסוק ה' ועוד פסוק בחבקוק פ"ב ג', (ולמנהגנו אין שום הפטרה מספר נחום, משא"כ למנהגם דאיכא הפטרה זו).

הסדרה השלישית - "וירא אליקים אל יעקב עד", וההפטרה בכת"י ובפיוט רבי יצ"י בישיעה פמ"א א' "כח אמה ה' ברוך יעקב", דהוי מעין לשון הפסוק שמדבר ה' עם יעקב ומבשרו, ומסיימים בפסוק ד', ויש מוסיפים פמ"ד ה' ויש קורין עד פמ"ג פכ"א.

שכל המלוכה שלו. וכי"ש ש"ש" סוכה (נא.) מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבוא משמים שנאמר "מקדש ה' כוננו ידידך".

והיינו שלעתיד לבוא בעת "מקדש ה' כוננו ידידך", אז יקוים "עד יעבור עם זו ונעלה מהגלות ביד רמה ויעשה לנו ניסים כמו ביציאת מצרים וכבעת ביאה ראשונה בימי יהושע.

"והיתה לה' המלוכה"

רבי אברהם בן הגר"א (בספר סערת אליהו עמ"י י"ג) הביא בשם אביו הגר"א, דהא דמיום שחרב ביהמ"ק די לעולם שישמש בשתי אותיות ב"יה, כמו שנאמר "כל הנשמה תהלל י-ה" וכדאיתא בעירובין (נח.) ושתי אותיות הם ו"ה אין אנחנו כדאים להשתמש בהם, רק אנחנו משתמשין בחילופיהן תחת ו"ה כותבין על המזוזה ז"ו⁴. וזה מה שאמרנו "עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה, שבבית ראשון זכו שהשם שלם, "עד יעבור עם זו קניית" זו ביאה שניה, שהיו ראויים בימי עזרא אלא שגרים החטא ופגמו בשם ולא נעשה להם נס, ועי"כ משתמשין בחילופין "זו" וזה "שם זו קניית"⁵. ועפי"ז ביאר הא דבגטיין (נח.) כששאל ר' יהושע בן חנניה להתניתן (ישעיה מ"ב כ"ד) "מי נתן למשיחה יעקב וישראל לבוזזים", והשיבו "הלא ה' זו חטאנו לוי", דלכאורה אינו מובן במה היתה התשובה הזאת כ"כ גדולה בעיניו עד שהבין מזה שיהיה מורה הוראה בישראל, אלא דהכי פירושו ששאלו "מי נתן למשיחה יעקב" מפני מה לא נגאלו גאולה שלימה בבית שני, והשיבו "הלא ה' זו חטאנו לוי", פי' שגאולה ראשונה שנכתב בה "עד יעבור עמך ה'" היתה גאולה שלימה, אבל גאולה שניה שנכתב בה תיבת "זו - חטאנו לוי", ולכך לא היתה גאולה שלימה, וכעי"ז הובא באמרי נועם (פי הגר"א ע"מ ברכות ד. ת).

וזהו משמיימים לאחר השירה "ועלו מושיעים בהר ציון לשמט את הר עשו והיתה לה' המלוכה", שכשיעלו לציון מושיעים וישפוט את עשו, יתקיים ההיפך של "מי נתן למשיחה יעקב וישראל לבוזזים", שיקום יעקב לגדולה - שכשזה קם זה נופל, ויהא השם שלם והכסא שלם "והיתה לה' המלוכה", ולא כבימי עזרא "עם זו קניית", שתחת ו"ה ישתמשו בז"ו, אלא בשם השלם "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת, וגלות ירושלם אשר בספרד ירשו את ערי הנגב", וביארו רש"י ושאר המפרשים שהוא מה שלעתיד לבוא ירשו הארצות הסמוכות לגבולות הארץ, ויתפשט גבולות א"י לכל הצדדים, והשבטים יישובו מהגלות ישובו לארצם ולעריהם.

וברד"ק "ירשו את ערי הנגב" אמר ירשו על כולם, מפני ירושלם שהיה בחלק יהודה, וכל שבטי ישראל יהיה להם חלק בירושלם כמ"ש בנבואת יחזקאל.

ולפי זה מבואר היטב, שמה שבבית שני בימי עזרא לא נעשו להם ניסים כבימי יהושע, להחיותו, ופרע מעשו שמילא מערות כותמים שנהיג, יבוא עובדיה שכיר אף מי שאינו אביו (דהיינו אלהו כמבואר בנביא), ויפרע מעשו שרצה להרוג את אביו ברשת חז"ל ע"ש "יקרבו בני גמל אבי", ועוד אמר שם שאמר הקב"ה שפירע מעשו ע"י הירוד שבנביאים, (לכאורה היינו דהוא גר ובעלמא אין השכינה שורה אלא על משפחות מיוחדות שבשיראל), וע"ז תיב "יורד מיעקב והאביד שריר וגו'".

"תבאמו ותטעמו בהר נחלתך"

כתב בספר התמיד (לה' ראובן בר חיים מפרובנס - רבו של המארי - עמ"י 28), "ותטעמו" ישוב קיים שלא יגלו, "בהר נחלתך" הר המוריה, ואפשר שבנין בית א' ובית שני חשוב הנה לבנין אחד, לפי שלא היה ביניהם אלא גלות שבעים שנה, ובנין ביהמ"ק בימי המשיח הוא הבנין השני, ועל הראשון אמר "תבאמו" בלבד, ועל השני אמר "ותטעמו", שהבנין ההוא יהיה קיים כמו שכתוב (איכה ד' כ"ב) "לא יוסף להגלותך". וכעי"ז מבואר בפרקי דר"א (פרק מ"ב) ובפי' הרס"ג (עה"ת - בשלח ט"ו י"ז).

ויש לבאר בזה מה שאמר "עד יעבור עמך ה'" עד יעבור עם זו קניית", ואעי"פ שלא נתיקיים נבואה זו בימי בית שני, היינו משום "תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידידך", שבת ראשון ובית שני חשובים לבנין א' של "תיבאמו", ורק בית השלישי חשוב לבנין השני של "ותטעמו", ואז יקוים הבטחת ה' "עד יעבור עם זו קניית".

וזה הסמיכות לסיום הפסוק "מקדש ה' כוננו ידידך", ופי' רש"י בשם המכילתא, חביב בית המקדש שהעולם נברא ביד אחת שנאמר "אף ידי יסדה ארץ" ומקדש בשתי ידים, ואימתי יבנה בשתי ידים בזמן ש"הה' מלך לעולם ועד" לעתיד לבוא

5 ובפי' רבינו אפרים (עה"ת - בשלח ט"ו י"ז), "בגדל" בגי' "כזו" והוא שם של מזוזה והוא יוצא מפנים של הוי"ה כידוע עכ"ל. ולפי דברי הגר"א אתי שפיר מה שגרמו שם "זו" בפסוק "בגדול זרועך ידמו כאבן" סמוך ל"עד יעבור עם זו קניית", שמה שכותבים כן במזוזה הוא רק בזמן שאין השם שלם "עד יעבור עם זו קניית".

זכות התן הבר מצוה
ברוך ישראל מנדלבוים הי"ד
 שיזכה לעלות בתורה ויראת שמים ויראו ממנו רוב נחת